

ปราสาทบ้านไพล : โบราณสถานจากศรัทธาสู่วิถีชีวิตชุมชนปัจจุบัน Prāsāth Bān phīl : Archaeological site from faith to the current community lifestyle.

พระปลัดวัชระ วชิรญาณ (เกิดสบาย)^๑
Phra Pladwatchara Vachirayano (Kerdsabai)
น.ธ.เอก, พ.ธ.บ., M.A. (Buddhist studies)

๑ สภาพทั่วไป

ปราสาทบ้านไพล ตั้งอยู่ที่บ้านปราสาท ตำบลเชื้อเพลิง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ปราสาทบ้านไพลตั้งอยู่ในบริเวณซึ่งกรมศิลปากรได้ ตัดตั้งรั้วล้อมรอบแนวเขตโบราณสถานไว้ รอบๆ มีถนน และบ้านเรือนตั้งอยู่เรียงรายอยู่ ทางด้านหน้าหรือทางทิศ ตะวันออกมีอาคารเสนาสนะของวัด ทางด้านทิศตะวันตก และหมู่บ้านซึ่งมีพื้นที่โดยรอบ เป็นปราสาทซึ่งอดีตเคยมีเจริญรุ่งเรืองทางด้าน วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เชื่อมต่อระหว่างศาสนากับชุมชน และวัฒนธรรมอันน่าสนใจ ซึ่ง ปัจจุบันนั้นมีเฉพาะสิ่งที่เป็นหลักฐานทางโบราณสถานที่ยังมีปรากฏอยู่ ทำให้เกิดความสนใจในเรื่อง การศึกษาของผู้สนใจ บนพื้นฐานแห่งความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา กับวิถีชีวิตชุมชนบ้านไพล ปัจจุบันอย่างไร ด้วยเหตุนี้จึงได้นำเรื่องราวของปราสาทบ้านไพล มาสะท้อนผ่านประวัติความเชื่อ และ หลักฐานต่างๆสู่ความเข้าใจวิถีชีวิตของชุมชนบ้านปราสาทในปัจจุบัน

๒ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของปราสาทบ้านไพล

ปราสาทบ้านไพล ประกอบด้วย ปราสาท ๓ หลัง ตั้งเรียงกันในแนวเหนือ-ใต้ หันหน้าไปทางทิศตะวันออก อยู่บนฐานศิลาแลงเดียวกัน มีบันไดทางขึ้นด้านหน้า ๓ ทาง พื้นที่ล้อมรอบด้วยคูน้ำเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีรายละเอียดดังนี้ ปราสาทประธาน (หลังกลาง) ก่ออิฐ



แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมย่อมุมขนาดประมาณ ๔x๔ มีประตูทางเข้าด้านทิศ ตะวันออก มีส่วนเรือนธาตุและส่วนหลังคา ทำซ้อนชั้นขึ้นไปปราสาทหลังใต้ ก่ออิฐ แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมย่อมุมขนาดประมาณ ๔ x ๔ เมตร มีประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออก สภาพชำรุดเหลือเพียงส่วนเรือนธาตุด้านล่างแลงหน้าตัว

^๑ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

ปราสาท มีฐานประติมากรรม รูปเคารพอีก ๒ ฐาน และรอยหลุมเสาจำนวนมาก ซึ่งมีระยะห่างสม่ำเสมออาจเป็นร่องรอยของอาคารที่คงเคยมีอยู่ ณ ที่นั้นคือน้ำมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าล้อมรอบปราสาทวันด้านทิศตะวันออกไว้เป็นทางเข้า-ออก และสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาด ๒๐ x ๕๒ เมตร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ นอกคูน้ำ^๒

ปราสาทบ้านไพล เป็นปราสาทสมัยศิลปะบาปวน อายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ก่ออิฐเรียงสามองค์บนฐานเดียวกัน อิฐที่ขัดผิวยังพิถีพิถันและสอดินที่ละเอียดประณีตทำให้ผนังแต่ละด้านเรียบสนิท^๓ เมื่อคณะของวารสารเมืองโบราณไปบันทึกภาพถ่ายราวเกือบสามสิบปีที่แล้วนั้นเหลืออยู่เพียงสององค์ คือองค์กลางและองค์ทางด้านทิศเหนือ ส่วนองค์ทางด้านทิศใต้หักพังลงเหลือเพียงกรอบประตูทางเข้าและผนังเรือนธาตุบางส่วน ต้นไม้ใหญ่และเนินดินทับถมปกคลุมฐานปราสาทไว้ทั้งหมด ในหนังสือทำเนียบโบราณสถานในประเทศไทย เล่ม ๓ จังหวัดสุรินทร์ (กรมศิลปากรพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๘) ระบุว่า “ทับหลังของปราสาทด้านทิศเหนือยังติดอยู่ที่ตำแหน่งเดิม จำหลักเป็นภาพเทวดานั่งชันเข่าอยู่ในซุ้มเหนือหน้ากาลที่กำลังคายท่อนพวงมาลัย ส่วนทับหลังของปราสาทองค์กลางและปราสาทองค์ทิศใต้หล่นอยู่กับพื้น ทับหลังอีกชิ้นหนึ่งจำหลักภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ”^๔ ปัจจุบันทั้งหมดนี้ไม่ปรากฏให้เห็น อาจถูกนำไปเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถาน การขุดแต่ง บูรณะในช่วงต้นทศวรรษ ๒๕๓๐ ทำให้พบร่องรอยที่น่าสนใจ เช่นรอยหลุมเสาจำนวนมากบนลานศิลาแลงหน้าตัวปราสาท ซึ่งมีระยะห่างสม่ำเสมอเป็นระบบชวนให้คิดจินตนาการถึงตัวอาคารที่คงเคยมีอยู่ ณ ที่นั้น การจัดภูมิทัศน์ก็ทำให้ปราสาททั้งสามหลังเด่นชัดขึ้น มีการทิ้งช่วงเว้นระยะมุมมองด้านหน้า คือด้านทิศตะวันออกไว้ให้สามารถชมดูได้ถนัดตา และยังได้นำชิ้นส่วนหินสลักประเภทกรอบประตูหน้าต่าง ฐานรูปเคารพมาเรียงเป็นชุดๆ ไว้เป็นต่างม้านั่งหิน สำหรับให้ผู้มาเยือนได้นั่งพักผ่อนหย่อนใจถึงสามชุด เป็นการปรับภูมิทัศน์ และให้เป็นภาพส่วนต่างของชิ้นส่วนที่ยังเหลือจากการปรับปรุงและการบูรณะภายใต้การกำกับของกรมศิลปากร และชุมชนที่เกี่ยวข้อง



^๒ จังหวัดสุรินทร์, เส้นทางมรดกอันล้ำค่าสุรินทร์ (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์ ศาลากลางจังหวัดสุรินทร์ อำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐ ๒๕๕๙) หน้าที่ ๑๑๐.

^๓ รศ.ศิริพร สุเมธรัตน์, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์, (กรุงเทพมหานคร, โอเดียนสโตร์ ๒๕๕๔) หน้า ๙๖

^๔ Michel Petrotchenko, *Angkor temples the guidebook third edition*, printed and bound in Thailand by armrin printing publishing Pcl. ๒๐๑๔ p ๓๓๔

๓ ความสำคัญของแหล่งทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ปราสาทบ้านไพล

ปราสาทบ้านไพล เป็นปราสาทขอม เนื่องในศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไศวนิกาย ศิลปะขอมแบบบาปวน อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ ซึ่งเป็นศาสนสถานประจำชุมชน โดยทางด้านหน้าหรือทางทิศตะวันออกของปราสาทมีบารายขนาดใหญ่ อันแสดงให้เห็นว่าบริเวณนี้เคยเป็นชุมชนที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ ปราสาทบ้านไพลจึงเป็นร่องรอยหลักฐานที่แสดงอิทธิพลวัฒนธรรมขอมที่ปรากฏขึ้นในดินแดนแถบนี้ เป็นศาสนสถานในชุมชน หรือสรูก เป็นปราสาทอิฐ ๓ หลัง ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีคูน้ำรูปตัวยูล้อมรอบ องค์กรปราสาทมีแผนผังและขนาดเท่ากันทั้งสามองค์ คือ มีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดประมาณ ๔×๔ เมตร มีประตูทางเข้าออกด้านหน้าเพียงด้านเดียว ทับหลังของปราสาทองค์กลางและองค์ด้านทิศเหนือสลักเป็นรูปบุคคลนั่งชันเข่าเหนือหน้ากาล ส่วนทับหลังปราสาทองค์ด้านทิศใต้สลักเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ^๕ ซึ่งปราสาทองค์ด้านทิศใต้พังทลายไปหมดสิ้นแล้ว ในปัจจุบันเป็นปราสาท ๓ หลัง สร้างด้วยอิฐขัดเรียบ อยู่บนฐานศิลาแลงเดียวกันเรียงจากเหนือไปใต้ ผังของปราสาทเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม^๖ ปัจจุบันปราสาทอยู่ในสภาพค่อนข้างดีอยู่ ๒ หลัง คือ หลังที่อยู่ด้านทิศเหนือและหลังกลาง โดยเฉพาะปราสาททิศเหนือยังคงมีทับหลังติดอยู่ในตำแหน่งเดิม สลักภาพเทวดานั่งชันเข่าอยู่ในซุ้มเหนือหน้ากาลที่กำลังคายนพวงมาลัย มือทั้งสองข้างยึดท่อนพวงมาลัยไว้ และมีทับหลังอีก ๒ ชั้นวางอยู่ที่พื้น^๗ สันนิษฐานว่าเป็นทับหลังของปราสาทหลังกลางและหลังทางทิศใต้ ชั้นหนึ่งสลักภาพเทวดานั่งชันเข่าอยู่ในซุ้มเหนือหน้ากาลที่กำลังคายนพวงมาลัย มือทั้งสองข้างยึดท่อนพวงมาลัยไว้ อีกชั้นหนึ่งสลักภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ โดยอินทร์ทรงช้างเอราวัณ^๘ ปรากฏในเรื่องรามายณะ และความเชื่อของศาสนาฮินดู กล่าวถึงพระอินทร์มีร่างสี่เหลี่ยม มีพาหนะเป็นช้าง ๓ เชือก เชือกหนึ่งพระศิวะเป็นผู้ประทานให้ชื่อว่า เอราวัณ เชือกหนึ่งพระพรหมเป็นผู้ประทานให้ชื่อว่า ศิริเมขลาไตรตายุค และอีกเชือกหนึ่งพระวิษณุเป็นผู้ ประทานให้ชื่อว่า เอกทันต์ ช้างเอราวัณเป็นช้างที่มีพลังกำลังมากที่สุดในหมู่ ช้างทั้ง ๓ เชือก และเป็นทีโปรดปรานมากที่สุด ของพระอินทร์ เชื่อกันว่าช้างเชือกนี้เป็นเทพบุตรองค์หนึ่ง เมื่อพระอินทร์ต้องการจะเสด็จ ไปไหนเอราวัณเทพบุตร ก็จะแปลงกายเป็นช้างเผือก มี ๓๓ เศียร แต่ละเศียรมีงา ๗ งา งาแต่ละงายาวถึง ๔ ล้านวา งาแต่ละงามีสระบัว ๗ สระ แต่ละสระมีดอกบัว ๗ ดอก แต่ละดอกมีกลีบ ๗ กลีบ มี ๗ เกสร แต่ละเกสรมีปราสาทอยู่ ๗ หลัง ปราสาทแต่ละหลังมี ๗ ชั้น แต่ละชั้นมี ๗ ห้อง แต่ละห้องมี ๗ บัลลังก์ แต่ละบัลลังก์มีเทพธิดาสถิต ๗ องค์ เทพธิดาแต่ละองค์มีบริวาร องค์ละ ๗ นาง เทพธิดาบริวารแต่ละนางมีนางทาสีนางละ ๗ ทาสี รวมทั้งนางเทพอัปสรทั้งหมดประมาณ ๑๙๐,๒๔๘,๔๓๓ นางเทพธิดาบริวารรวมกันทั้งหมดประมาณ ๑๓,๓๓๑,๖๖๙,๐๓๑ นาง เศียรทั้ง ๓๓ ของช้างเอราวัณ มีอุปเนทเทพธิดา

^๕ ผศ.สุทัศน์ กองทรัพย์, **ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์**, (สุรินทร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๕๐) หน้า ๓๘.

^๖ อ้างแล้วเรื่องเดียวกัน หน้า ๓๙.

^๗ รศ.ศิริพร สุขเมธารัตน์, **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์**, (กรุงเทพมหานคร, โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๔) หน้า ๙๖

^๘ อ้างแล้วเรื่องเดียวกัน หน้า ๙๖

สถิตเศียรละ ๑ องค์ โดยปกติศิลปินไทยมักจะทำช่าง เอราวัด เป็นช่าง ๓ เศียร นอกจากนี้พบคันดินรูปตัวแอล (L) อยู่ทางด้านเหนือและใต้ด้วย ส่วนสระน้ำเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๖ หรือ ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๗ จากความสำคัญของแหล่งทางประวัติศาสตร์นั้น ปราสาทแห่งนี้เป็นปราสาทขอมเนื่องในศาสนา พราหมณ์ ลัทธิไศวนิกาย ศิลปะขอมแบบบาปวน^๙ สืบเนื่องจากอริยธรรมของสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้สร้างศาสนสถานต่างๆไว้ทั่วทิศโดยรอบของอาณาจักร โดยเชื่อมโยงจากปราสาทในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ เกิดเส้นทางระหว่างชุมชนกระจายในพื้นที่อยู่ทั่วไป และเชื่อมโยงไปยังชุมชนต่างๆ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น หลายกลุ่มเชื้อชาติที่ตั้งเป็นบ้านเมืองอิสระ ซึ่งมีความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรและที่ยังคงทิ้งไว้เป็นหลักฐานที่สำคัญด้านโบราณคดี^{๑๐} ปราสาทบ้านไพลจึงเป็นศาสนสถานประจำชุมชน โดยทางด้านหน้าหรือทางทิศตะวันออกของปราสาท มีบารายขนาดใหญ่ อันแสดงให้เห็นว่าบริเวณนี้เคยเป็นชุมชน ที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ ปราสาทบ้านไพลจึงเป็นร่องรอย หลักฐานที่แสดงอิทธิพลวัฒนธรรมขอมที่ปรากฏขึ้นในดินแดนแถบนี้ ปราสาทบ้านไพล ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานแล้ว ปัจจุบันปราสาทบ้านไพลได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอีกแห่งหนึ่งของจังหวัด มีการบูรณะซ่อมแซมโดยกรมศิลปากร มีการ ปรับภูมิทัศน์ต่างๆ ให้สวยงาม

๔ หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ ทับหลังจำนวน ๓ ชิ้น คือ ทับหลังจากปราสาทหลัง กลาง สลักภาพเทวดานั่งชันเข้าอยู่ในซุ้มเหนือหน้ากาลที่กำลังคายท่อนพวงมาลัยตรงเสี้ยวของท่อนพวงมาลัยจะอ่อนลงเล็กน้อย เหนือท่อนพวงมาลัยเป็นลายใบไม้ตั้งขึ้น ใต้ท่อนพวงมาลัยเป็นลายใบไม้ม้วนทับหลังจากปราสาทหลังเหนือสลักภาพเทวดานั่งชันเข้าอยู่ในซุ้มเหนือหน้ากาลที่กำลังคายท่อนพวงมาลัย



^๙ รศ.ดร.เชษฐ ติงสัญชลี ประวัติศาสตร์ศิลปะ อินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รูปแบบ พัฒนาการ ความหมาย, (กรุงเทพมหานคร : หจก.เรือนแก้วการพิมพ์ ๒๕๖๐), หน้า ๒๗๓.

^{๑๐} ผศ.สุทัศน์ กองทรัพย์, ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์, (สุรินทร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๕๐) หน้า ๕๗.

และ ทับหลังจากปราสาทหลังใต้ สลักภาพพระอินทร์ทรงช้าง เอราวัณเหนือหน้ากาลที่กำลังคายท่อน พวงมาลัยเหนือท่อนพวงมาลัยเป็นลายใบไม้ตั้งขึ้น ใต้ท่อนพวงมาลัยเป็นลายใบไม้มีวน (ปัจจุบันจัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสุรินทร์)^{๑๑} และได้พบชิ้นส่วนบัวกลุ่มยอดปราสาท และ แท่นสำหรับติดตั้งประติมากรรมรูปเคารพ ปัจจุบันตั้งอยู่ที่พื้นดินในบริเวณปราสาท^{๑๒}

๕. ชุมชนโดยรอบปราสาทบ้านไพล

สำหรับที่ตั้งและอาณาเขต ตำบลเชื้อเพลิง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ อำเภอปราสาท โดยเส้นทางคมนาคมสายสุรินทร์ ชองจอม เป็นระยะทางประมาณ ๒๕ กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดสุรินทร์ ประมาณ ๓๑ กิโลเมตร ตำบลไพลเป็น ๑ ใน ๑๘ ตำบลในเขตอำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ มีอาณาเขตพื้นที่อยู่ติดกันท้องถิ่นใกล้เคียง ๔ ส่วน คือ ตำบลประทัดบุ ตำบลไพล ตำบลก้งแอน ตำบลปราสาทนง อำเภอปราสาท ตำบลนาบัว อำเภอเมือง ทิศเหนือ ติดต่อบ้านนาบัว อำเภอเมือง และ ตำบลประทัดบุ อำเภอปราสาท ทิศตะวันออก ติดต่อบ้านไพล อำเภอปราสาท ทิศตะวันตก ติดต่อบ้านประทัดบุ ตำบลสมุด ทิศใต้ติดต่อบ้านก้งแอน อำเภอปราสาท ตำบลบ้านไพล มีเนื้อที่ประมาณ ๒๖ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑๖,๓๑๔ ไร่ สภาพภูมิศาสตร์สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของตำบลเชื้อเพลิง เป็นพื้นที่ราบ สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปตลอดปี มี ๓ ฤดู คือ ฤดูร้อน ประมาณเดือนมีนาคม- เมษายน อากาศร้อนอบอ้าวและแห้งแล้ง ฤดูฝน ประมาณเดือนพฤษภาคม - ตุลาคม อากาศอบอุ่นฝนตกทั่วไปแต่ไม่ชุก บางปีฝนทิ้งช่วง และฤดูหนาวประมาณเดือนพฤศจิกายน - กุมภาพันธ์ อากาศเย็นและแห้งแล้งลมพัดแรง พื้นที่โดยรอบของปราสาทนั้น ตั้งอยู่ภายในพื้นที่บ้านปราสาท ตำบลเชื้อเพลิง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ มีสมรภูมิที่เหมาะสมในการตั้งปราสาทเป็นอย่างดี โดยด้านหน้าของปราสาท เป็นสถานที่ลานกว้างโดยมีพื้นที่ใช้สอยสร้างเป็นวัดทางพระพุทธศาสนา ทิศตะวันตกเป็นสถานที่ของเอกชน ทิศใต้ติดถนนสาธารณะ และติดเหนือติดกับสถานที่ที่เป็นลานกว้างโดยรอบวัดโดย รอบนอกเขตปราสาทเป็นพื้นที่ของชุมชนและประชาชนสร้างบ้านโดยรอบ ทำให้เกิดความความหนาแน่นพอสมควรในชุมชน มีการประกอบกิจการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ และสภาพทั่วไปโดยรอบปกคลุมด้วยต้นไม้ และที่ของประชาชนทั่วไปที่จับจองก่อนมีการสำรวจปราสาทอย่างชัดเจน

๖. เล่าขานตามตำนานปราสาทบ้านไพลจากความเชื่อของคนในชุมชน

สมัยแต่ก่อนมีตาเขาคูยกบอกว่ามีสาว ๆ มาขุดมันมีน้ำใส่กระบอกไม้ไผ่แล้วพากันไปขุดมันแล้วได้ยินเสียงฟ้าร้องแล้วพูดว่าเทน้ำออกจากกระบอกกันสาวอีกคนหนึ่งไม่เทออกแต่สาวอีกคนเทน้ำแล้วฝน

^{๑๑} รศ.ศิริพร สุขธรรตน์, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์, (กรุงเทพมหานคร, โอเดียนสโตร์.๒๕๕๔) หน้า ๙๖

^{๑๒} อ้างแล้วเรื่องเดียวกัน หน้า ๙๕

ไม่ตกลงมาแล้วไม่มีน้ำกินขอใครก็ไม่มีใครให้กินแล้วเดินๆไป ไปเห็นน้ำเยี่ยวข้างฝือกเห็นน้ำเยี่ยวข้างฝือกแล้วก็กินแล้วก็ตั้งท้องขึ้นแล้วก็คลอดลูกพอลูกโตขึ้น ประมาณวัยรุ่นชาวบ้านก็พูดว่าเกิดมาไม่มีพ่อเหมือนเขาแล้วก็ไปถามแม่ว่าพ่อหนูคือใครพ่อหนูคือข้างฝือกแล้วบ้านข้างฝือกอยู่ที่ไหนแม่ไปซุ่มมันไม่มีน้ำกินเลยกินน้ำเยี่ยวข้างฝือกเลยตั้งท้องเป็นหนูขึ้นมาแล้วถ้าหนูไปหาพ่อไปหาที่ไหนเจอก็เลยเดินทางไปหาพ่อแม่ก็ห่อข้าวห่อน้ำให้ลูกแล้วไปเห็นข้าง ข้างก็จะทำร้ายเลยบอกกับข้างว่าหนูจะไปตามหาพ่อ แล้วพ่อหนูคือใคร พ่อหนูคือข้างฝือกแล้วเดินไปเรื่อยๆก็เจอสถานการณ์เหมือนเดิมอีกข้างจะทำร้ายอีกเลยบอกว่าจะไปตามหาพ่อ พ่อหนูคือข้างฝือกเขาก็ปล่อยไป เดินไปอีกเรื่อยๆก็ไปเจอกับพ่อของตัวเองข้างฝือกถามว่าใช้ลูกของตัวเองจริงไหม แม่บอกว่าพ่อหนูเป็นข้างฝือกถ้าเธอเป็นลูกข้างจริงเข้าจับโยนไปตรงไหนต้องติดตัวข้าแล้วพอโยนไปตรงไหนก็ติดทุกที่ที่โยนไปก็เลยสร้างปราสาทให้อยู่แล้วก็ออกไปออกไปหาให้ทุกวันแล้วอยู่มาวันหนึ่งมี พรหมณ์ของกษัตริย์เดินไปได้ยินข้างฝือกเรียกลูกสาวแล้วไปบอกกษัตริย์ว่าเห็นข้างฝือกเรียกลูกสาวผมยาวแล้วกษัตริย์ก็บอกพรหมณ์ว่า พ่อที่จะไปเอาลูกสาวมาให้ข้าได้ไหมพอข้างฝือก ออกไปหาอาหารให้ลูก พรหมณ์ก็ไปเรียกแล้วลูกสาวก็หักไม้ทำสัญลักษณ์ให้พ่อตามหาเจอพอแต่พ่อเดินตามไปหาเจอ ไปถึงที่แล้วเรียกลูกสาวลงมาเรียกยังงัยกษัตริย์ก็ไม่ให้ลงมา ก็ล้มลงเลยพูดว่าถ้าพ่อตายไปลูกอยากได้อะไร ขอให้อธิฐานขอเอาในวันเผ่าพ่อ พ่อเผ่าพ่อเสร็จคิดถึงแม่เลย เลยอธิฐานให้ได้แม่มาแต่งงานกับกษัตริย์ แล้วก็อยู่กับแม่กับลูกตามความปรารถนา นี่เป็นตำนานที่เล่าขานกันในตำราปราสาทที่เกิดขึ้น ในพื้นที่เพื่อประกอบกับการสร้างตำนานปราสาทและเป็นนิทานประจำท้องถิ่นอีกด้วย

๗. พิธีกรรมความเชื่อกับการบวงสรวงปราสาทบ้านไพล

พิธีบวงสรวงปราสาทบ้านไพล บ้านปราสาท หมู่ที่ ๖ ตำบลไพล อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ มีการจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยใช้สถานที่บนพื้นที่ปราสาท ซึ่งมีองค์ปราสาท ๓ องค์เรียงกันอีกองค์ปราสาท ได้ชำรุดผุพัง ซึ่งองค์ปราสาท บ้านปราสาท เป็นอารยธรรมขอมโบราณที่ยังปรากฏในจังหวัดสุรินทร์แห่งหนึ่ง และผู้นำชุมชนบ้านปราสาท และตำบลไพล ได้เห็นความสำคัญเชิญ ชาวบ้านพี่น้องประชาชน ในพื้นที่ แห่งนี้ มาร่วมบวงสรวงปราสาทบ้านปราสาท ที่ยังคงเหลือไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีมิให้สูญหายไปตามกาลเวลา มีการจัด ๒ งานในวันเดียวกันคือ งานวันผู้สูงอายุของตำบลเชื้อเพลิง เพื่อให้ผู้สูงอายุได้พบปะสังสรรค์กัน ด้วยการรำตรุด ประเพณีพื้นบ้านอันเก่าแก่ ช่วยกันรื้อฟื้น ให้ลูกหลานรุ่นหลังได้รู้จักและร่วมกันอนุรักษ์สืบทอดอีกงานคือ พิธีบวงสรวงปราสาทบ้านปราสาท แต่เดิมเรียกปราสาทบ้านไพล เพราะแต่ก่อนขึ้นอยู่กับตำบลไพล แต่ตำบลเชื้อเพลิงแยกจากตำบลไพลมาแต่ปราสาทก็ยังชื่อว่า ปราสาทบ้านไพล แต่ต่อมา



ได้พากันเรียกปราสาทบ้านปราสาท เพราะสถานที่ตรงนี้คือ บ้านปราสาท หลายปีมาแล้วได้มีการร่ำ
 บวงสรวงองค์ปราสาท โดยมีผู้แสดงกว่า ๘๐ คน ทำมาครบ ๓ ปี ร่ำบวงสรวงจึงทำการย่อส่วนลง
 เนื่องจากมีผู้แสดงน้อย จึงปรับให้มีการละเล่นพื้นเมือง กิจกรรมสันทนาการอื่น ๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้
 หัวเราะ อายุ ๑ ครั้ง อายุยืนไปอีก ๑ ปี ซึ่งตำบลเชื่อเพลงมีศิลปินพื้นบ้าน ตามคำขวัญที่ว่า “ตำบล
 เชื้อเพลิง แหล่งบันเทิงศิลปิน ถิ่นวัฒนธรรม เกษตรกรรมก้าวหน้า ประชาสามัคคี มีปราสาทโบราณ
 ตำนานกระโนบดิงต้อง” ซึ่งในคำคินี้จะมีการรำกระโนบดิงต้องด้วย ซึ่งเป็นการล้อทำรำของ
 ตักแตน กระโนบ ภาษาเขมรพื้นเมืองสุรินทร์ แปลว่า ตักแตน นอกจากนี้ ยังมีกันตรึม ลีเก คณะสุมา
 มาง คณะราตรีศิลป์ ซึ่งเป็นชาวตำบลเชื้อเพลิง ก็จะพาชาวคณะมาแสดงตลกให้ผู้สูงอายุได้มีความสุข
 กัน องค์การบริหารส่วนตำบลเชื้อเพลิงได้มีการเริ่มนำชุมชนและชาวบ้านทำพิธีบวงสรวงเป็นระยะเวลา
 กว่า ๘ ปี ซึ่งจะทำพิธีบวงสรวงปราสาทบ้านไพล ทุกวันที่ ๑๐ เมษายนของทุกปี ในช่วงเทศกาล
 สงกรานต์ปีใหม่ของไทย

๘. พุทธสถานวัดปราสาทพรหมคุณบ้านปราสาท

จากอดีตที่มีความรุ่งเรืองด้านวัฒนธรรมของความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ในอดีต และมีการ
 ล่มสลายไปตามกาลเวลาที่ผ่านมามีการเปลี่ยนแปลงทางศาสนาจาก ฝี่ พราหมณ์ พุทธ สู่ปัจจุบัน
 ชาวบ้านในเขตพื้นที่ก็ยังมิ ศาสนาสถานเป็นที่สักการะเคารพนั่นคือวัดในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งตั้งอยู่
 ในเขตด้านหน้าของปราสาทนั้น มีวัดสร้างขึ้นโดยชุมชน คือ วัดปราสาทพรหมคุณ ดำริสร้างโดยพระครู
 ปราสาทพรหมคุณ หรือ หลวงปู่หงษ์ พรหมปัญโญ ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านปราสาท หมู่ที่ ๖ ตำบลเชื้อเพลิง
 อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ เป็นศาสนาสถานทางพระพุทธศาสนาอยู่ข้างปราสาทด้านทิศตะวันออก
 เนื้อที่ประมาณ ๑๒ ไร่ โดยการก่อสร้างโดยพุทธศาสนิกชนชาวบ้านปราสาท และในพื้นที่ข้างๆ นั้นทำ
 ให้เกิดความสงบเงียบสงบ ปัจจุบันนี้วัดมีศาลา ๑ หลัง ซึ่งเป็นที่ประกอบพิธีสงฆ์ชั้นบนและเป็นที่ฉันชั้น
 ล่าง มีกุฏิพระ ๗ หลัง เรือนครัว ๑ หลัง ถังเก็บน้ำคอนกรีต ๒ ถัง และห้องน้ำจำนวนมาก โดยใช้ระบบ
 ประปา จากฝายเก็บน้ำดินขนาดเล็กที่เป็นแหล่งต้นน้ำในวัด ซึ่งต่อมารกรมชลประทานได้บูรณะถวายให้
 แข็งแรงถาวร เพื่อให้ชาวบ้านมีแหล่งน้ำใช้อย่างสะดวกและสะอาดและสัปปายะแก่การดำรงจำพรรษา
 ของพระภิกษุสามเณร

ในปัจจุบันวัดแห่งนี้ มีพระอธิการวัชระ วชิรวโส เป็นเจ้าอาวาสวัดปราสาทพรหมคุณแห่งนี้ยัง
 ดำรงคงอยู่ด้วยความสมดุลของธรรมชาติป่าไม้ที่ทวีความอุดมสมบูรณ์ โดยบุคคลผู้มีความศรัทธาและ
 ระลึกคุณของสรรพสิ่งทั้งหลายของชาติและแผ่นดินอันเป็นที่กำเนิดแห่งชุมชนรักษาศาสนสถานที่มีคุณ
 พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องสำนึกและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน จากแนวทางด้านพระพุทธศาสนาที่เป็น
 สถานที่ปรากฏให้ชัดเจน วัดแห่งนี้ดำรงรักษาไว้ซึ่งเนื้อหาสาระสำคัญของความเป็นวัดอย่างแท้จริงแม้
 จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพตามยุคสมัยวัตถุนิยมแต่วัดจะต้องคงไว้ซึ่ง จิตนิยมบนหลักการ
 สะอาดสว่างสงบของไตรสิกขา วัดนอกจากจะทำดำรงรักษาไว้ซึ่งเนื้อหาสาระสำคัญของความเป็นวัด
 อย่างแท้จริงแล้ววัดยังต้องประกอบด้วยถาวรวัตถุเสนาสนะต่างๆ ได้แก่ อุโบสถ กุฏิ วิหาร ศาลาการ
 เปரியุทธระฆังหอทำวัตรสวดมนต์เป็นต้นและถาวรวัตถุเหล่านี้จัดว่าเป็นศาสนสถานในทาง
 พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสมบัติของชาวพุทธโดยส่วนรวม การทำนุบำรุงรักษาและดูแลถาวรวัตถุพุทธ
 สถานต่างๆก็เป็นหน้าที่ของชาวพุทธด้วยแนวทางการปลูกจิตสำนึกในด้านการบำรุงรักษาวัดและพุทธ

สถานที่ให้เกิดประโยชน์ แก่ชุมชนในท้องถิ่นว่าวัดเป็นของตน มีความรู้สึกหวงแหน รัก และช่วยกันดูแลรักษา สร้างสร้างสภาพวัดและเสนาสนะถาวรวัตถุต่าง ๆ ให้มีความหมาย เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณรที่บวชเรียนศึกษา มีการศึกษาปฏิบัติธรรม เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้าน เป็นที่ที่ชาวบ้านนั้นได้เข้ามาหาความสงบทางกายและใจ เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น วัดต้องสะอาดร่มรื่นมีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชน มีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่นที่มีความต้องการเข้าวัด เพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัยและหลักพระพุทธศาสนา ประชาชนจะได้เห็นคุณค่าและเข้าวัดมากขึ้น สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น มีการดำเนินให้สอดคล้องกับการปลูกจิตสำนึกในด้านการบำรุงรักษาวัดและพุทธสถานให้เกิดประโยชน์ วัดก็จะได้ชื่อว่าได้ดำรงรักษาไว้ซึ่งเนื้อหาสาระสำคัญของความเป็นอยู่อย่างแท้จริง ได้แก่ สะอาด สงบ และสว่าง ร่มรื่น ร่มเย็น สร้างความรู้สึกเป็นที่ประทับใจแก่พุทธศาสนิกชนในชุมชน

๙. วิเคราะห์คุณค่าจากความสัมพันธ์ความเชื่อศรัทธาต่อโบราณสถานปราสาทบ้านไพล

จากการได้ศึกษาถึงความความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตชุมชนด้านต่างๆ กับโบราณสถานนั้น ในทุกที่ที่มีความสำคัญต่อศาสนาเมื่อมีแล้ว ย่อมยังความเชื่อและพิธีกรรมชุมชนต่อชุมชนบ้านของปราสาท ตำบลไพล ภายใต้ขอบข้างปราสาทบ้านไพล จากการสัมภาษณ์พูดคุยพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่สามารถชี้ชัดในด้าน ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่สามารถอ้างอิงได้ถึงที่มาของความเชื่อ ที่คนในชุมชนนับถืออยู่ ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดในด้านรูปธรรมและนามธรรมซึ่งความเชื่อที่ปรากฏขึ้นอยู่นี้ ได้เกิดการทับซ้อนลงไปในความเชื่อหลักที่สังคมกำหนดขึ้นมา หากพิจารณาให้ดีเราจะเห็นได้ความเชื่อเกี่ยวกับความเชื่อเดิม เรื่องราวทางความเชื่อเรื่อง ผี พราหมณ์ จนมาถึง พระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน จะเห็นได้ว่าความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาแบบชาวบ้านนั้นไม่ใช่ระบบความเชื่อในรูปแบบพุทธศาสนาที่แท้จริง แต่เป็นการรวมเอาความเชื่อแบบพุทธกับพราหมณ์และแบบไสยศาสตร์เข้าไว้ด้วยกัน

ชาวบ้านจะมีความเชื่อในเรื่องจิตวิญญาณเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดเรื่องมีชาตินี้และชาติหน้า เหตุที่ชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธมีความเชื่อในแนวคิดแบบพุทธแบบ พราหมณ์และแบบไสยศาสตร์มารวมเข้าด้วยกัน และถือว่าเป็นชาวพุทธ ชาวบ้านได้รับเอาระบบความเชื่อแบบต่างๆ สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ตั้งแต่สมัยเริ่มแรกที่มีการเผยแพร่กระจายของระบอบความเชื่อและประชาชนใน ระดับท้องถิ่นจะรับเอาพิธีกรรมของระบบความเชื่อต่างๆ มาโดยผู้นำหรือคนเฒ่าคนแก่ การศึกษาในครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาด้านความเชื่อและพิธีกรรมชุมชนต่อปราสาทหินบ้านไพลที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อชุมชนและการปฏิบัติตามความเชื่อ ซึ่งจะมีการตอบใจที่ได้ว่า คุณค่าจากความเชื่อที่เราทราบนั้นซึ่งเป็นระบบต่อเนื่องสอดคล้องกัน มีการนำแบบแผนการกระทำอย่างชัดเจนและกระบวนการเหล่านั้นหรือหน้าที่กระทำจึงเป็นหลักที่ส่งผลให้พัฒนาเป็นโครงสร้างทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยกำหนดความสัมพันธ์ด้านคติความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชน ต่อปราสาทหินบ้านไพล ผู้เขียนบทความนี้สังเกตและเก็บข้อมูลจนนำมาอภิปรายผลให้เห็นคุณค่าด้านต่างๆ ไว้ดังต่อไปนี้

๑) **คุณค่า** ด้านวัตถุ คนในชุมชนช่วยกันรักษาศาสนวัตถุโดยเฉพาะวัตถุที่วางอยู่ในพื้นที่ โดยรอบและช่วยหน่วยงานราชการในการกำกับดูแล ตลอดถึงการปลูกฝังให้เยาวชนได้เข้าใจในคุณค่าแท้ของวัตถุที่เป็นสมบัติอันสำคัญยิ่งของชุมชนและประเทศชาติ

๒) **คุณค่าจาก** ศาสนสถาน หรือ สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งเป็นเป็นสถานที่ประกอบศาสนพิธีเดิมของศาสนาสาพราหมณ์ แต่ในปัจจุบันนั้นสถานนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลาที่เป็นเป็นในการพัฒนารับถือ อิทธิพลต่างๆส่งผลให้เกิดการสร้างประเพณีไหว้ปราสาทเป็นประจำทุกปี หรือเป็นงานกิจกรรมของชุมชนและตำบลเป็นลำดับ ทำให้เกิดคุณค่าประชาชนเกิดความสามัคคีในชุมชน

๓) **คุณค่า** ด้านบุคคล หรือผู้สืบทอดศาสนา คือการนำหลักคำสอนของศาสนาไปเผยแพร่หรือปฏิบัติ ปราสาทบ้านไพลนั้น ในเขตพื้นที่โดยรอบมีผู้นำที่เป็นผู้อยู่อาศัยอยู่เป็นจำนวนมากในปัจจุบัน ยังคงเป็นที่เคารพของทุกคน และประชาชนในเขตพื้นที่นั้นยังคงมีความเคารพในบรรพบุรุษ มีการทำอะไรทุกครั้งจะต้องรำลึกถึงผู้ก่อสร้างและผู้นำในอดีตเสมอ

๔) **คุณค่า** ด้านศาสนพิธี คือ พิธีกรรมของแต่ละศาสนาที่ศาสนิกชนของศาสนานั้นๆพึงปฏิบัติ ในส่วนชาวบ้านไพลนั้นมีการจัดพิธีบวงสรวงปราสาทขึ้นเป็นประจำทุกปี แต่พิธีนั้นจะเน้นไปในทางพระพุทธรูปมากกว่าจะเป็นพิธีพราหมณ์ แต่ก็ยังคงพิธีดั้งเดิมไว้เช่นการ บวงสรวงเทพเทวดา และเจ้าที่ โดยพิธีกรรมที่ปฏิบัติกันในวงกว้าง ความเชื่อตามศาสนาพุทธ ผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่น เข้ามาเป็นตัวควบคุมบทบาททางพิธีกรรมซึ่งอาศัยบริบททางพื้นที่ของปราสาทบ้านไพล แต่เดิมมาเป็นตัวเชื่อมเข้าหาพิธีกรรมที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

๕) **คุณค่า** ด้านคตินิยม ในแต่ละพิธีกรรมไม่ว่าพิธีการบูชาประจำปี การทำพิธีใดเกี่ยวกับพิธีทางศาสนาพราหมณ์นั้น ในทุกอย่างย่อมทำให้เกิดคตินิยมให้ส่งผลให้ถึง ลูกหลานและคนในชุมชน เพื่อให้เกิดความสามารถในชุมชน และเป็นเคล็ดในการนำไปดำเนินชีวิต บวกกับหลักการทางพระพุทธรูปศาสนาเข้าไปด้วย จะปรากฏชัดในเรื่องของการจัดพิธีซึ่งมองในแนวทางของพุทธศาสนาในปัจจุบันจะเห็นถึงคตินิยมสภาพความเป็นจริงของธรรมชาติ และการปฏิบัติของชุมชน ตั้งแต่การรักษาศีล การปฏิบัติธรรม และการแสดงความเคารพ ต่อผู้มีพระคุณ ความรักหวงแหนในสถานที่อันสำคัญ ของชุมชน

๑๐..สรุป

จากการศึกษา ประวัติความเป็นมาของปราสาทบ้านไพลตั้งแต่อดีตของประวัติศาสตร์และการศึกษาในสภาพปัจจุบัน การเข้าถึงข้อมูลด้วยการศึกษา ผลจากการประกอบกิจต่างๆของชุมชน ว่าศาสนสถานแห่งนี้ จากความเชื่อที่เคยมีการบูชาและเคารพมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ของคนในชุมชน มีส่วนแรงขับทำให้เกิดความสำนึกของคนในชุมชนอย่างไร และเรื่องราวต่างๆ มีทัศนะอย่างไร จึงได้คำตอบว่า ของความเชื่อและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนทำให้เราเข้าใจถึงคุณค่าแห่งการรักษาไว้ซึ่ง

วัฒนธรรมดั้งเดิมให้ชนรุ่นหลัง เข้าถึงในพิธีกรรมที่ปฏิบัติกันเฉพาะท้องถิ่นเกิดจากการขับเคลื่อนโดยชาวบ้านในชุมชนและพิธีกรรมที่เกิดขึ้นจากความเชื่อส่วนบุคคลบริเวณปราสาทบ้านไพล พื้นฐานความเชื่อเดิมคือคติในการถือผี มากำหนดการปฏิบัติในพิธีกรรม ลักษณะพิธีกรรม ในส่วนนี้สามารถสะท้อนให้เห็นโครงสร้างความเชื่อของชุมชนโดยรอบที่ยังคงยึดเอา ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักของพิธีกรรม พิธีกรรมที่เกิดขึ้นเป็นไปตามเงื่อนไขที่เกิดจากการยอมรับ ร่วมกันทั้งในระบบย่อยคือบุคคลและระบบใหญ่ที่เป็นภาพกว้างของชุมชนสอดคล้องส่งผลตัวที่ส่งผลต่อการคงอยู่ของ ขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรม ซึ่งปรากฏอยู่ในปัจจุบันของชุมชนต่อปราสาทหินบ้านไพล คือ ปัจจัยด้าน วัตถุ บุคคล พิธีกรรม และคติธรรม ที่ส่งผลให้ผู้นำชุมชนที่ชาวบ้านได้ให้ความเคารพเชื่อถือและให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามร่วมกันของคนในชุมชน ผู้ใหญ่บ้านเป็นบุคคลที่ผู้คนในชุมชนให้การยอมรับคอยประสานงานด้านการ พิธีกรรม พราหมณ์ ผู้คอยเป็นสื่อการติดต่อสื่อสาร ระหว่างประกอบพิธีกรรมสอดคล้องกัน เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อทางศาสนานั้นทำหน้าที่รวมกลุ่มสมาชิกในสังคมเข้าด้วยกัน ให้เป็นปึกแผ่นเพื่อรักษาศาสนา และทำหน้าที่บำรุง โดยให้สังคมที่ดำรงอยู่อยู่นั้นซึ่งมีพื้นฐานเดิมในอดีตที่มีความเชื่อเดิมเรื่องของพราหมณ์ จนระยะเวลาผ่านไปกลับมาสู่ร่มเงาทางพุทธศาสนาอย่างที่เห็นในปัจจุบัน เทวสถานแห่งนี้นอกจะเป็นที่ศูนย์รวมจิตใจของทุกคนแล้ว ยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ศูนย์กลางจัดงานพิธีกรรมสำคัญของชุมชน อย่างสอดคล้องและน่าสนใจและเป็นจุดสารสารสามัคคีในชุมชนมาอย่างยาวนานจากอดีตจนถึงปัจจุบันอย่างมั่นคง



หนังสืออ้างอิง

Michel Petrotchenko, **Angkor temples**, the guidebook third edition, printed and bound in Thailand by armrin printing publishing Pcl. ๒๐๑๔ ,

รศ.ศิริพร สุเมธรัตน์, **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์. ๒๕๕๔

รศ.ดร.เชษฐ ติงสัชชลิ **ประวัติศาสตร์ศิลปะ อินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้** รูปแบบ พัฒนาการ ความหมาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก. เรือนแก้วการพิมพ์ ๒๕๖๐

ผศ.สุทัศน์ กองทรัพย์, **ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์** ,พิมพ์ครั้งที่ ๑ สุรินทร์, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๕๐.

ธิปติ บัวคำศรี . **ประวัติศาสตร์กัมพูชา หนังสือชุด "อาเซียน"** ในมิติประวัติศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์เมืองโบราณ ๒๕๕๕.

ก.เมฆสวัสดิ์ **อารยธรรมขอมโบราณ ไม่ใช่บรรพบุรุษของกัมพูชา**.พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ ลูกบาศก์ห้าสิบสี่ ในเครือ บริษัท คิวบ์ ฟิฟตี้โฟร์ จำกัด ๒๕๖๐.

ดร.อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช. **ศิลปะเวียดและจาม** พิมพ์ครั้งที่ ๑ กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์มติชน จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๗.

แหล่งข้อมูลอ้างอิงจากอินเทอร์เน็ต

กรมศิลปากร. (๒๕๕๐). **ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์**. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้งและพับลิชชิ่ง. ISBN ๙๗๘-๙๗๔-๔๒๕-๐๕๗-๕

จากวิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี

<https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%9B%E0%B8%9C> ๕ ปราสาทบ้านไพล

<https://thai.tourismthailand.org> ปราสาทบ้านไพลสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

และอนุสาวรีย์.

<http://isan.tiewrussia.com> ข้อมูลการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ปราสาทบ้านไพล, เปิดข้อมูลเมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

<https://sites.google.com/site/prasathhir/prasath-hin-ban-phil> ปราสาทหิน